

บทที่

2

ความเป็นท้องถิ่นกับวัฒนธรรมจีนที่เข้ามาในสังคมไทย
กรณีศึกษารูปแบบประเพณีและคติความเชื่อที่ผสมผสาน
ระหว่างไทยกับจีน

Localization and Chinese Culture in Thailand

A Case study of the Integrated Thai -

Chinese Traditional Pattern and Myths

กฤษฎา แก้วเกลี้ยง

Krissada Keaekliang

บทที่

2

บทที่ 2

ความเป็นท้องถิ่นกับวัฒนธรรมจีนที่เข้ามาในสังคมไทยกรณีศึกษา
รูปแบบประเพณีและคติความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างไทยกับจีน

Localization and Chinese Culture in Thailand

A Case study of the Integrated Thai -
Chinese Traditional Pattern and Myths

กฤษฎา แก้วเกลี้ยง¹

Krissada Keaekliang

บทคัดย่อ

ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (South East Asia) นับเป็นภูมิภาคที่มีความสำคัญยิ่งแห่งหนึ่งของโลกในแง่ของวัฒนธรรม เพราะภูมิภาคแห่งนี้ได้มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับภูมิภาคอื่นมาเป็นเวลาช้านาน โดยวัฒนธรรมแต่ละชุดที่เข้ามาจากภายนอก ก็ล้วนแล้วแต่ส่งอิทธิพลต่อความเป็นไปของสังคม ตลอดจนวิถีชีวิตของประชาชนในภูมิภาคดังกล่าวทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้เอง เราจึงไม่สามารถปฏิเสธความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ วัฒนธรรมแต่ละชุดที่เข้ามาได้มีการทำให้ความเป็นท้องถิ่น (Local) ของแต่ละชุมชนเกิดความเปลี่ยนแปลง ซึ่งชุมชนท้องถิ่นเองก็จำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมที่แปลกใหม่ เพื่อลดปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการปะทะระหว่างวัฒนธรรมใหม่และวัฒนธรรมเก่า อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่าท้องถิ่นจะต้องมีการปรับตัวเข้ากับสิ่งที่เข้ามาใหม่เพียงอย่างเดียว เพราะสิ่งที่เข้ามาใหม่ก็จำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับความเป็นท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมด้วย เพื่อให้ตนเองสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง ไม่ถูกทำลายหรือกดทับจากท้องถิ่นดั้งเดิม ดังนั้น เราจึงเห็นการผสมผสานระหว่างความเป็นท้องถิ่นดั้งเดิมกับสิ่งที่เข้ามาใหม่ได้ทั่วไปในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แห่งนี้

ประเทศไทยเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีการรับวัฒนธรรมจากต่างภูมิภาคเข้ามา ซึ่งในที่นี้ได้ศึกษาถึงวัฒนธรรมจีนที่เข้ามาผสมผสานกับความเป็นท้องถิ่นของไทย วัฒนธรรมจีนถือว่ามีปรากฏอยู่ทั่วไปในสังคมไทย ทำให้เกิดการผสมผสานกับ

¹ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาโท คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ความคิด ความเชื่อ รวมถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น กลายเป็นรูปแบบเฉพาะ (Specific Pattern) ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างความเป็นท้องถิ่น หรือเรียกในเชิงกระบวนการว่า Localization ซึ่งสิ่งนี้นับว่ามีความน่าสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากแสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่ท้องถิ่นและวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาผสมผสานกัน จนสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างไม่เกิดปัญหาความแตกแยกทางวัฒนธรรม เช่น รูปลักษณะขององค์เทพเจ้าท้องถิ่น หรือประเพณีต่าง ๆ ที่ยึดถือปฏิบัติกันทั้งในระดับชาวบ้านทั่วไปและระดับราชสำนัก เป็นต้น ส่งผลให้ประชาชนในสังคมดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุขเสมอมา

คำสำคัญ : วัฒนธรรมเก่า, วัฒนธรรมใหม่, การผสมผสาน, ความเป็นท้องถิ่น, ชุมชนท้องถิ่น

Abstract

South East Asia is one of the important region of the world in terms of culture because the countries in this have exchanged their culture with other regions for a long time. In each culture that came from outside have an effect on local community such as lives of people. For this reason, one cannot ignore the changes that occur. Each culture to some degree made the changes in local community. The local communities also need to adapt themselves to new cultures in order to minimize problems that may arise from the clash between new culture and the old one. However, this does not mean that local communities need be adapted only because new culture has to be transformed also, in order to protect themselves, not be destroyed or suppressed. Then, one can observe a combination of culture in various communities in Southeast Asia.

Thailand is one of country that accept cultures from other region. This article was focused on Chinese culture that integrated into local culture of Thailand. Chinese culture appeared in Thai society and usually combined with local thought, local myth, or events that occur locally. This situation caused a specific pattern of culture which could be called the process of can process localization. It's so interesting because it show the process of the integrating between the old culture and the new culture. For example, the image of local god and the traditions and customs practiced by in people level or royal court. This integration process could

yield make everyone can live together peacefully. As a result, the residents in communities.

Key words : Old culture, New culture , Integration, Localization, Local community

ข้อสังเกตเบื้องต้นจากประวัติศาสตร์ไทยในภาพรวม

จากประวัติศาสตร์ของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ประเทศไทยมีต่อต่างชาตินั้น เป็นสิ่งที่สามารถแสดงให้เห็นได้เป็นอย่างดีว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่มีพื้นที่แบบเปิด (open-boundary) กล่าวคือ สังคมไทยได้มีการเปิดรับเอาสิ่งแปลกใหม่จากภายนอกสังคมเข้ามา มิได้มีการปิดตนเองจากโลกภายนอก ส่วนในอีกแง่หนึ่ง ก็เป็นเพราะสังคมไทยเป็นหน่วยหนึ่งที่อยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมของโลก จึงถูกอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมเข้ามามีผลกระทำ ซึ่งความสัมพันธ์ที่ไทยมีให้กับต่างประเทศมาตั้งแต่ยุคสุโขทัยนี้ได้เป็นผลทำให้โฉมหน้าของสังคมไทยด้านต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปจากยุคแรกเริ่มเป็นอย่างมาก การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ มิได้เกิดขึ้นเฉพาะในด้านของวัตถุสิ่งของเท่านั้น หากแต่ยังเกิดขึ้นกับวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชน ทำให้ประชาชนมีระเบียบปฏิบัติชุดใหม่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากการผสมผสานวัฒนธรรมไทยเข้ากับวัฒนธรรมที่มาจากต่างประเทศ โดยสิ่งเหล่านี้ได้ซึมลึกเข้าสู่ชีวิตประจำวันของประชาชน จนบางครั้ง อาจทำให้ประชาชนไม่ทันได้ตระหนักรู้ถึงการมีอยู่ของกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่ดำเนินเรื่อยมานับร้อยปี และแน่นอนว่าในส่วนของท้องถิ่นเองก็ย่อมที่จะต้องได้รับอิทธิพลจากสิ่งใหม่ๆ ที่เข้ามาใหม่ด้วยเช่นกัน จะต่างก็เพียงระดับ “ความเข้มข้น” ของสิ่งใหม่ที่รับเข้ามาเท่านั้น ท้องถิ่นมิได้เป็นหน่วยที่ตั้งอยู่เพียงลำพัง แต่ท้องถิ่นตั้งอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่สามารถส่งผลกระทบต่อลักษณะของท้องถิ่นได้ อีกทั้งเมื่อท้องถิ่นต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของหน่วยการปกครองในระดับใหญ่ คือ รัฐ ยิ่งทำให้ท้องถิ่นได้รับผลกระทบจากการดำเนินการโดยตรงของรัฐอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในกรณีนี้ คือ การเข้ามาของวัฒนธรรมจากต่างชาติ (จีน) ที่มีส่วนทำให้วัฒนธรรมไทยแปรเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมที่มีความเป็นพลวัต

สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่เราไม่สามารถปฏิเสธได้เมื่อมีการติดต่อกับต่างชาติมาเป็นเวลานานพอสมควรก็คือ การรับวัฒนธรรมและวิถีปฏิบัติของชาวต่างชาติเข้ามา

ในสังคมไทย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ นับเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบของสังคม ทำให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม (Multi-cultural) ยิ่งสังคมมีการติดต่อกับต่างชาติมากเท่าไร สังคมก็จะยิ่งมีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมมากขึ้นเท่านั้น สภาพการณ์เช่นนี้ ถือเป็นธรรมชาติของสังคมมนุษย์ แต่อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่า วัฒนธรรมแต่ละชุดที่เข้ามาในสังคมจะมีระดับความเข้มข้นที่เท่ากันหมด เพราะระดับความเข้มข้นนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับการปฏิบัติ (practice) ของประชาชนด้วย หากวัฒนธรรมใดมีประชาชนให้การยอมรับมาปฏิบัติน้อย วัฒนธรรมนั้นก็ย่อมจะมีระดับความเข้มข้นในสังคมตามไปด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ วัฒนธรรมที่มีผู้นำไปปฏิบัติบ่อย จะมีพื้นที่ในการแสดงตัวตนน้อยลงด้วย ในส่วนของวัฒนธรรมจีนเอง กล่าวได้ว่า มีการเผยแพร่เข้ามาในประเทศไทยเป็นเวลายาวนานแล้ว ปรากฏหลักฐานตั้งแต่ยุคสุโขทัยที่มีการนำพ่อค้าชาวจีนเข้ามาทำเครื่องเคลือบสังคโลก ซึ่งถือเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชาวจีน ปรากฏการณ์นี้ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่อธิบายคำพูดที่ว่า “วัฒนธรรมมาพร้อมกับคน” ได้เป็นอย่างดี เพราะเมื่อมีการนำช่างชาวจีนเข้ามา ก็ปรากฏมีวัตถุทางวัฒนธรรมชุดใหม่ขึ้นในพื้นที่ของสังคมไทย นั่นคือ เครื่องเคลือบสังคโลก ถือเป็นการที่วัฒนธรรมได้มีการเคลื่อนย้ายตนเองออกไปจากพื้นที่ที่ตนเองก่อกำเนิด ยุคต่อมาคือ ยุคอยุธยา สังคมไทยก็ยังมีการติดต่อกับจีนมากขึ้น ในแง่ของการค้า มีการแลกเปลี่ยนเครื่องราชบรรณาการซึ่งกันและกัน แสดงให้เห็นถึงการติดต่อทางวัฒนธรรมที่มีมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ในที่สุดวัฒนธรรมจีนก็ได้มีการ “ลงหลักปักฐาน” อยู่ในสังคมไทยอย่างมั่นคง ก่อเกิดเป็นชุมชนของประชาชนผู้ปฏิบัติตามแบบวัฒนธรรมจีนอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ แต่วัฒนธรรมจีนเหล่านี้ก็มิได้ดำรงอยู่อย่างโดด ๆ เพราะวัฒนธรรมจีนก็ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมในท้องถิ่นไทยด้วย ทำให้เกิดการผสมผสานกันระหว่าง 2 วัฒนธรรม กลายเป็นรูปแบบเฉพาะของท้องถิ่น ซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

การเข้ามาของชาวจีนในสังคมไทย : จุดเริ่มต้นของการเผยแพร่วัฒนธรรมจีน

การที่วัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งจะเข้ามาเผยแพร่อยู่ในสังคมไทยได้นั้น ย่อมที่จะต้องมามีเครื่องมือที่เป็นสื่อกลางนำพาวัฒนธรรมเหล่านั้นเข้ามา เพราะวัฒนธรรม

ไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นบนพื้นที่ที่อยู่นอกเขตของตนเองได้ หากปราศจากการนำพาซึ่งแน่นอนว่า เครื่องมือที่จะนำพาวัฒนธรรมเข้ามาในประเทศไทยนั้นย่อมจะหนีไม่พ้นคน การกล่าวข้างต้นตั้งอยู่บนเหตุผลที่ว่า คนเป็นสิ่งที่มีชีวิตและจิตใจ สามารถที่จะเรียนรู้วัฒนธรรมที่แวดล้อมตนเองอยู่ได้ จากนั้นจึงปฏิบัติตามแบบแผนของวัฒนธรรมจนเกิดความเคยชิน ลักษณะดังกล่าวส่งผลให้คนทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการนำพาวัฒนธรรมจากสถานที่หนึ่งไปสู่สถานที่หนึ่งได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากคนมีศักยภาพในการจดจำแบบแผนทางวัฒนธรรม ทำให้สามารถนำวัฒนธรรมไปเผยแพร่ได้อย่างถูกต้องแม่นยำ อีกทั้งวัฒนธรรมยังถือเป็นองค์รวมของการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน ดังนั้น การแสดงออกทางวัฒนธรรมจึงมิใช่เรื่องที่ยากแต่อย่างใด ทุกคนสามารถที่จะแสดงออกทางวัฒนธรรมได้อย่างเป็นธรรมชาติอยู่แล้ว ด้วยเหตุนี้เอง เราจึงสมควรที่จะศึกษาเรื่องราวของการเดินทางเข้ามาสู่สังคมไทยของคนในวัฒนธรรมต่างๆ ในที่นี้คือ คนจีน เพื่อให้เห็นถึงกระบวนการแรกเริ่มก่อนที่จะสังคมจะมีวัฒนธรรมชุดใหม่เกิดขึ้น จนในที่สุดวัฒนธรรมชุดใหม่นี้ก็ได้เกิดการผสมผสานกับวัฒนธรรมชุดเก่าที่มีอยู่ในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นในระดับใหญ่หรือในระดับท้องถิ่น ทำให้เกิดรูปแบบเฉพาะทางวัฒนธรรมขึ้นในพื้นที่ต่างๆ ในแง่รูปแบบทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในสังคมจึงมิได้มีเพียงแค่ชุดเดียว

อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่าสังคมจะขาดความเป็นเอกภาพ หรือขาดระเบียบแบบแผน เพราะตราบไคที่วัฒนธรรมสามารถผสมผสานเข้าหากันได้ ความสงบสุขก็ยังคงอยู่ไม่เกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรมขึ้น ซึ่งหากพิจารณาให้ดีแล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่าเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมขึ้นก็คือ การที่ประชาชนในแต่ละวัฒนธรรมพยายามหลีกเลี่ยงการปะทะกันทางความคิด ความเชื่อ จึงได้รวม “ตัวตน” ของตนเองเข้าหากัน เพื่อป้องกันความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น นอกเหนือจากเหตุผลเรื่องการซึมซับทางวัฒนธรรมที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์อยู่แล้ว ชาวจีนก็เป็นชนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีการเข้ามาเผยแพร่วัฒนธรรมของตนเองผ่านทาง การปฏิบัติตนในการดำเนินชีวิตประจำวันต่างๆ ในช่วงแรกที่อพยพเข้ามา ชาวจีนก็ยังมีได้ผสมผสานวัฒนธรรมของตนเองเข้ากับวัฒนธรรมไทยเสียทีเดียว แต่ต่อมาเมื่ออยู่ไปได้สักระยะหนึ่ง ชาวจีนก็จะเกิดกระบวนการซึมซับเอาวัฒนธรรมไทยเข้าไปปฏิบัติร่วมด้วย ทำให้ความเป็นจีนและความเป็นไทยถูกปฏิบัติและอธิบายร่วมกันในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ซึ่งลักษณะเช่นนี้ สามารถแสดงให้เห็น

เห็นถึงความสมานฉันท์ที่เกิดขึ้นในสังคมได้เป็นอย่างดี ที่กล่าวเช่นนี้ก็เพราะวัฒนธรรมทั้งสองสามารถที่จะรวมกันได้ โดยไม่เกิดความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้น

ความเป็นมาของชาวจีนในประเทศไทย

เมื่อดูประวัติศาสตร์อันยาวนานที่ประเทศไทย และประเทศจีนมีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดต่อกันมาเนิ่นนานการไปมาหาสู่ระหว่างประชาชนของทั้งสองประเทศมีประวัติความเป็นมา 2,000 กว่าปีแล้ว ซึ่งในสมัยราชวงศ์หมิง (ค.ศ.1368-1644) เป็นสมัยที่ประเทศทั้งสองมีการไปมาหาสู่กันมากที่สุด โดยที่ชาวจีนเริ่มมีบทบาทและอิทธิพลต่อประเทศไทยทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เมื่อชาวจีนอพยพเข้ามาสู่ประเทศไทย ในคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 การอพยพในเวลานั้น มีสาเหตุมาจากชาวจีนในมณฑลภาคใต้ประสบทุกข์ภัย และได้รับความกระทบกระเทือนจากสงครามอยู่เนือง ๆ นับตั้งแต่สงครามฝิ่น สงครามกบฏชาตินิยม รวมทั้งสงครามโลกด้วย และในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ประเทศไทยสิ้นสุดสงครามกับพม่า ประชากรก็ลดน้อยลง แต่มีความสงบและมีความอุดมสมบูรณ์ จึงเป็นเหตุให้ชาวจีนอพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยกันมาก

ความสัมพันธ์ไทยและจีน มีจุดเริ่มต้นและเน้นหนักที่การค้าเป็นสำคัญ ลักษณะของความสัมพันธ์มีความเป็นมิตรมากกว่าเป็นศัตรู ชาวจีนได้อพยพเข้ามาในดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งรวมทั้งประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้โดยมีปัจจัยหลายประการ เช่น การขาดแคลนแรงงานอิสระ ดังนั้นแรงงานชาวจีนจึงสามารถตอบสนองความต้องการของโครงสร้างสังคมไทยได้เป็นอย่างดี หากพิจารณาชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยแล้ว กล่าวได้ว่าชาวจีน ถือเป็นกลุ่มที่น่าสนใจอีกกลุ่มหนึ่ง ดังที่ ภูวดล ทรงประเสริฐ ได้กล่าวว่า “สำหรับในประเทศไทยชาวต่างด้าวที่ควรจะได้ใส่ใจ และให้การศึกษาเป็นพิเศษ คือ ชาวจีน เพราะชาวจีนเป็นชนต่างด้าวที่มีจำนวนมากที่สุดในบรรดาคนต่างด้าวชนิดต่าง ๆ ที่มีอยู่ในประเทศไทย และยิ่งกว่านี้ ชาวจีนต่างด้าวและลูกหลานชาวจีนที่มีสัญชาติไทย แต่ยังคงยึดถือวัฒนธรรมและแนวทางแห่งชีวิตตามแบบจีน บุคคลเหล่านี้ ยังมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมต่อประเทศไทยอีกด้วย” (ยุพิน คล้ายมนต์, 2536 : 18)

แหล่งที่มาของชาวจีนในประเทศไทย

เนื่องจากประเทศจีนมีพลเมืองจำนวนมาก และเมื่อชาวจีนมีการอพยพออกไปหาถิ่นนอกประเทศก็ได้มีการอพยพไปตั้งถิ่นฐานยังที่ต่างๆ เกือบทุกมุมโลก และปรากฏว่า ถิ่นที่อยู่ซึ่งพวกจีนอพยพไปตั้งหลักแหล่งเป็นจำนวนมากก็คือ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น มลายู สิงคโปร์ และไทย เป็นต้น โดยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับจีนอพยพว่า พวกจีนที่ทั้งบ้านเมืองไปหาถิ่นตามต่างประเทศนั้น ล้วนแต่เป็นเงินทางตอนใต้ และส่วนใหญ่เป็นคนยากจนทั้งสิ้น จีนต่างภาษามักนิยมไปคนละประเทศ คือ พวกแต้จิ๋วชอบไปเมืองไทย จีนฮกเกี้ยนไปชาว มลายู และจีนกวางตุ้งไปอเมริกา

นักวิชาการบางท่านได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับกลุ่มชาวจีนที่ไปตั้งหลักแหล่งยังที่ต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่า พวกฮกเกี้ยนมาจากเมืองฮั่นมิง มีอยู่มากในแถบแหลมมลายู สิงคโปร์ อินโดนีเซีย พม่า และฟิลิปปินส์ พวกแต้จิ๋วมาจากซัวเถา อยู่ในไทย กัมพูชา และลาว พวกกวางตุ้งมาจากตอนกลางของกวางตุ้ง อยู่มากในเวียดนาม แหลมมลายู สิงคโปร์ เขมร และลาว พวกจีนแคะ อยู่มากในบอร์เนียวเหนือ ชาราวัด บรูไน อินโดนีเซีย และไทย ส่วนพวกไหหลำกระจายอยู่ทั่วไป ซึ่งการที่มีการกระจุกตัวของชาวจีนเฉพาะกลุ่มในแต่ละประเทศนั้น ก็คงสืบเนื่องมาจากว่า เมื่อชาวจีนอพยพรุ่นแรกๆ ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ที่ใด ก็คงจะชักชวนญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงของตนไปช่วยกันทำมาหากิน และสืบตระกูลกันต่อมาในกลุ่มภาษาของตน จึงเกิดเป็นถิ่นที่อยู่เฉพาะกลุ่มตามภาษาที่พูด

ชาวจีนฮกเกี้ยนเป็นกลุ่มชาวจีนที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย ส่วนชาวจีนแต้จิ๋วเป็นกลุ่มชาวจีนที่ขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ทั้งนี้เพราะชาวจีนแต้จิ๋วส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นลูกเรืออยู่แล้ว ดังนั้น เมื่อมีการเดินทางมาติดต่อกันและเข้ามาตั้งหลักแหล่งในประเทศไทย จึงมีชาวจีนแต้จิ๋วมากกว่าชาวจีนกลุ่มใดๆ ในสังคมไทย โดยจำนวนชาวจีนที่หลั่งไหลเข้ามาในประเทศไทยนั้นได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกขณะ ดังปรากฏว่า ในตอนปลายสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวนชาวจีนอพยพได้เพิ่มขึ้นในแต่ละปีนับเป็นจำนวนหมื่นๆ คน ดังเช่น ในรายงานผู้โดยสารเข้า-ออกประเทศไทยใน พ.ศ. 2444-2445 เป็นต้น รายงานดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ชาวจีนอพยพเข้ามานับจำนวนปีจะเป็นหมื่นคน มีทั้งการเดินทางเข้า-ออก อย่างไรก็ตาม ชาวจีนที่อพยพเข้ามามีจำนวนมากกว่าชาวจีนที่อพยพออกไป ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้กลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยน

ตัวเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว และกระจายตัวไปตั้งหลักแหล่งอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ ดังนั้น ชาวจีนจึงเป็นกลุ่มที่สมควรนำมาศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ในฐานะผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่วัฒนธรรมจีน จนปรากฏอยู่ทั่วไปในสังคมไทย กลายเป็นสิ่งที่ผสมผสานอยู่ในสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน ทำให้วัฒนธรรมในสังคมไทยมีรูปแบบที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในกรณีของความเป็นท้องถิ่นที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

วัฒนธรรมจีน กับ ความเป็นท้องถิ่นในสังคมไทย

เมื่อวัฒนธรรมจีนได้มีการเข้ามาในสังคมไทย โดยผ่านทาง การนำพามาของบุคคลที่เป็นชาวจีน ไม่ว่าชาวจีนเหล่านั้นจะเดินทางเข้ามาในสังคมไทยด้วยเหตุผลใดก็ตาม เช่น การเดินทางเข้ามาค้าขาย หรือการอพยพเข้ามา ล้วนมีจุดร่วมที่สำคัญอยู่ประการหนึ่งคือ เมื่อเดินทางเข้ามาแล้ว พวกเขาเหล่านั้นก็ล้วนแต่พกพา “ตัวตน” ของความเป็นจีนเข้ามาด้วย มิได้มาเพียงร่างกายในทางกายภาพเท่านั้น ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ย่อมทำให้วัฒนธรรมจีนสามารถแพร่กระจายออกไปได้อย่างกว้างขวาง เพราะชาวจีนแต่ละคนที่เป็นอาศัยอยู่ในสถานที่แต่ละแห่งก็จะมี การปฏิบัติตามแบบแผนทางวัฒนธรรมของตนเอง ขอบเขตของรัฐไม่สามารถที่จะขวางกั้นตัวตนในทางวัฒนธรรมของพวกเขาได้ โดยการเข้ามาของวัฒนธรรมนั้น ไม่จำเป็นต้องมีการขออนุญาตเข้าประเทศ ตราบใดที่คนในวัฒนธรรมจีนยังคงเดินทางเข้ามาในประเทศไทย วัฒนธรรมจีนก็ยังคงสามารถที่จะดึงดูดบุคคลเหล่านั้นมาได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมิใช่เรื่องของวัตถุสิ่งของเท่านั้น หากแต่ยังเป็นวิถีปฏิบัติที่คนในสังคมยึดถือกันมาเป็นเวลาช้านานจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของสังคม เช่นเดียวกับวัฒนธรรมจีนที่ก่อเกิดขึ้นมาในผืนแผ่นดินจีน ต้องผ่านกระบวนการสั่งสมและสืบทอดกันมานับร้อยนับพันปี จนในที่สุดก็ได้กลายเป็นวัฒนธรรมชุดหนึ่งที่มีความโดดเด่นในสังคมโลก เป็นเครื่องมือในการแสดงตัวตนของผู้ที่อาศัยอยู่ในผืนแผ่นดินจีน

การที่ชาวจีนเข้ามาอาศัยอยู่ในสังคมไทย เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าของสังคมไทย กล่าวคือ เมื่อวัฒนธรรมจีนเข้ามา ย่อมทำให้สิ่งที่ถูกเรียกว่าความเป็นไทย (Thainess) ที่มีมาแต่เดิมได้รับผลกระทบ โดยในที่สุดที่คนจีนเข้าไปอยู่อาศัย วัฒนธรรมจีนก็ย่อมจะปรากฏขึ้นควบคู่ไปกับวัฒนธรรม

ไทยที่มีมาแต่เดิม จนในที่สุดทั้งสองวัฒนธรรมก็ได้มีการเข้ามาผสมผสานกัน กลายเป็นรูปแบบเฉพาะของท้องถิ่น คือ ไมใช่ไทยแท้ และไม่ใช่จีนแท้ เราจึงเรียกกระบวนการเช่นนี้ว่า “ความเป็นท้องถิ่น” ซึ่งกระบวนการดังกล่าวได้ค่อยเริ่มก่อตัวขึ้นตั้งแต่การเข้ามาของชาวจีนในยุคแรกเริ่ม จนเมื่อเวลาผ่านไป ก็ทำให้กระบวนการดังกล่าวเริ่มส่งผลอย่างเป็นรูปธรรมต่อสังคมไทย เพราะวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมจีนมีการผสมผสานกันอย่างลงตัวแล้ว แต่ก่อนที่จะเกิดการผสมผสานที่ลงตัวได้ ย่อมจะต้องใช้เวลาพอสมควรในการปรับตัวเข้าหากัน หากไม่มีการปรับตัวแล้ว ก็จะทำให้เกิดการปะทะกันทางวัฒนธรรม จนทำให้สังคมอาจแตกสลายได้ ซึ่งสภาพการณ์เช่นนี้ก็คงไม่มีชาวไทยและชาวจีนต้องการให้เกิดขึ้น เนื่องจากหากเกิดขึ้นแล้ว ย่อมนำมาซึ่งผลเสียที่มีต่อทั้งชาวไทยและชาวจีนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

สำหรับสาเหตุที่เกิดกระบวนการ “ความเป็นท้องถิ่น” ขึ้นในสังคมไทยเมื่อวัฒนธรรมจีนเข้ามา ก็เพราะในท้องถิ่นของสังคมไทยเองก็มี “ตัวตน” ของตนเองอยู่แล้ว และตัวตนแห่งความเป็นไทยเหล่านี้ก็ได้แพร่หลายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ ก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมไทยที่มีความเข้มแข็งในบริบทของสังคมไทยเอง เมื่อมีวัฒนธรรมจีนเข้ามา จึงมิได้หมายความว่าวัฒนธรรมไทยจะเกิดการสูญสลายไป เพราะวัฒนธรรมไทยก็มีความเข้มแข็งอยู่พอสมควร ในฐานะที่เป็นเจ้าของพื้นที่ ผ่านการพัฒนาและการสั่งสมทางวัฒนธรรมมาเป็นเวลานาน ส่งผลให้วัฒนธรรมจีนในฐานะผู้ที่เพิ่งเข้ามาใหม่ จำเป็นที่จะต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของสังคมไทยให้ได้ เพื่อให้ “ตัวตน” ของความเป็นจีนมีที่ทางในสังคมไทย ไม่สูญสลายไปเพราะถูกกลืนหรือถูกทำลายลงจากการปะทะ แม้ว่าในบริบทที่วัฒนธรรมจีนอยู่ในผืนแผ่นดินจีนเองจะมีความเข้มแข็งมาก แต่เมื่อเข้ามาอยู่ในบริบทของวัฒนธรรมไทยแล้ว ทำให้วัฒนธรรมจีนต้องพยายามทำตัวเป็น “มิตร” กับไทย มิใช่การยืนหยัดในหลักการของตนเองแต่เพียงฝ่ายเดียว มีการสร้างความยืดหยุ่น (Flexibility) ให้เกิดขึ้นในขณะเดียวกันวัฒนธรรมไทยก็มีการปรับตนเองเข้าหาวัฒนธรรมจีนด้วยเช่นกัน เพื่อทำให้วัฒนธรรมทั้งสองสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข จนกลายเป็นวัฒนธรรมที่มีรูปแบบเฉพาะของท้องถิ่น ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ซึ่งกระบวนการ “ความเป็นท้องถิ่น” ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย แสดงให้เห็นถึงการที่วัฒนธรรมทางไกลมีการเคลื่อนเข้ามาสู่สังคมที่อยู่นอกเขตวัฒนธรรม (Cultural Area) ของตนเอง จากนั้นจึงก่อให้เกิดผลกระทบต่อบรรยากาศและวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรมของสังคมอื่น

กระบวนการเช่นนี้ นับเป็นสิ่งที่มียุทธศาสตร์สำคัญต่อการก่อรูปของสังคมในยุคต่อมาเป็นอย่างมาก

สำหรับกระบวนการ “ความเป็นท้องถิ่น” ที่เกิดขึ้นนั้น ได้ทำให้หลายสิ่งหลายอย่างในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทั้งทางด้านคติความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ค่านิยม ฯลฯ ซึ่งลักษณะความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลากหลายด้านเช่นนี้ แสดงให้เห็นถึงการที่วัฒนธรรมของจีนได้มีการซึมลึกเข้าไปในทุกส่วนของสังคม ทำให้รายละเอียดทางวัฒนธรรมมีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย ซึ่งเราจำเป็นต้องจะต้องนำสิ่งเหล่านี้มาศึกษา แม้ว่าความเปลี่ยนแปลงบางอย่าง จะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ห่างไกลก็ตาม แต่การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ก็สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิวัฒนาการของสังคมที่ดำเนินเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เพราะสังคมเป็นสิ่งที่ไม่ได้หยุดนิ่ง (Static) อยู่กับที่เท่านั้น สังคมมีความเป็นพลวัต (Dynamic) ในตัวของมันเอง ซึ่ง “ความเป็นท้องถิ่น” ก็เป็นจุดสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ยืนยันถึงลักษณะความเป็นพลวัตของสังคม รูปแบบประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ค่านิยม ต่างๆ ที่เกิดจากการผสมผสานกันระหว่าง 2 วัฒนธรรมนี้ เป็นสิ่งที่ทำให้สังคมในภาพกว้างเกิดการเปลี่ยนแปลงไปด้วย ถ้าหากจะกล่าวให้ง่ายขึ้นก็คือ การเปลี่ยนแปลงในระดับจุลภาคที่สะสมมาเป็นเวลานาน ย่อมที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในระดับมหภาคด้วย โดยแต่เดิมประชาชนที่อาศัยอยู่ในสังคมไทยล้วนมีวัฒนธรรมและประเพณีที่ปฏิบัติกันอยู่แล้วชุดหนึ่ง จากนั้นเมื่อมีการเข้ามาของวัฒนธรรมจีน ก็ย่อมทำให้แบบแผนการปฏิบัติของผู้ที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับคนจีนเกิดการเปลี่ยนแปลงไป อาทิ เมื่อผู้ชายแต่งงานกับผู้หญิงจีน จากเดิมที่เคยให้ความสำคัญเคารพผีตามคติความเชื่อแบบไทย และมีการแสดงพิธีกรรมเฉพาะชุดหนึ่งเพื่อทำความเคารพผี ซึ่งพิธีกรรมชุดนี้ได้รับการสั่งสมมาจากบรรพบุรุษดั้งเดิม เมื่อมีการแต่งงานกับผู้หญิงชาวจีนแล้ว ก็ย่อมทำให้ผู้ชายต้องหันไปปฏิบัติสิ่งที่ชาวจีนเชื่อกันด้วย ในที่นี้ก็คือความเชื่อเรื่องผี และการปฏิบัติตนตามแบบจีน แต่ในขณะเดียวกันชาวจีนก็ยังมี การเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมบางอย่างให้เข้ากับบริบทของสังคมไทยด้วย เช่น ของที่ใช้เช่นไหหัวผี ก็อาจมีการใช้สิ่งที่คนไทยถือว่าเป็นสิริมงคลเข้าร่วมในพิธีกรรมการไหว้ด้วย ทำให้ความหมายในการขอพรมีความแตกต่างไปจากเดิม ในเรื่องของรายละเอียด คือมีความเป็นท้องถิ่นมากขึ้นนั่นเอง

จากที่กล่าวมาในย่อหน้าด้านบน ถือเป็น “ความเป็นท้องถิ่น” ในระดับชีวิตประจำวันของประชาชนที่เราสามารถพบเห็นได้ทั่วไป และยังมี “ความเป็นท้องถิ่น” ที่เกิดขึ้นอีกระดับหนึ่งคือ ระดับรัฐ ซึ่งในระดับของรัฐนี้ กระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมก็เกิดขึ้นเหมือนกับในระดับชีวิตประจำวันของประชาชน จะต่างกันไปเพียงผู้ปฏิบัติตามแบบแผนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นใหม่เท่านั้น กล่าวคือ ในระดับชีวิตประจำวัน ผู้ที่นำผลผลิตจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมมาปฏิบัติก็คือประชาชนทั่วไป ส่วนในระดับของรัฐ ผู้ที่ปฏิบัติก็คือ บุคคลที่มีอำนาจในการปกครองรัฐ นั่นก็คือชนชั้นปกครอง ซึ่งเมื่อชนชั้นปกครองมีการนำแบบแผนทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการผสมผสานระหว่าง 2 วัฒนธรรมมาปฏิบัติแล้ว ก็ย่อมทำให้สิ่งที่ถูกปฏิบัติออกมา มีความโดดเด่นมาก เพราะคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนที่มีอำนาจในระดับรัฐ จะนั่นแล้ว การกระทำต่าง ๆ จึงถือว่ามีความสำคัญ และแบบแผนการปฏิบัติของชนชั้นปกครองยังถูกกำหนดให้เป็นแบบแผนการปฏิบัติที่เป็นสากลของรัฐด้วย เช่น กรณีของพระราชพิธีต่าง ๆ ที่มีการผสมผสานวัฒนธรรม 2 ชุดเข้าหากัน จะถูกสืบทอดต่อไปเรื่อย ๆ โดยไม่มีผู้มาโต้แย้ง ในแง่นี้จึงทำให้วัฒนธรรมที่เข้ามาจากภายนอกสามารถดำรงอยู่ร่วมกับวัฒนธรรมไทยได้อย่างมั่นคง ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในรายละเอียด โดยทั้ง “ความเป็นท้องถิ่น” เกิดขึ้นในระดับประชาชนทั่วไปและในระดับรัฐนี้ ล้วนเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการบูรณาการทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

รูปธรรมของ Localization ที่เกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมจีนในสังคมไทย

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า “ความเป็นท้องถิ่น” ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนั้น มีอยู่ 2 ระดับด้วยกันก็คือ ระดับรัฐ (ชนชั้นปกครอง) และระดับประชาชนทั่วไป ซึ่งทั้ง 2 ระดับ ล้วนมีความสำคัญในการอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยทั้งสิ้น เพราะการผสมผสานที่เกิดขึ้นระหว่างวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมจีนนั้น มิใช่เรื่องที่ผิวเผิน แต่เป็นเรื่องที่มีความละเอียดลึกซึ้ง ในฐานะที่วัฒนธรรมทั้งสองชุด เป็นวัฒนธรรมที่ถูกหล่อหลอมขึ้นเป็นเวลานาน จนกลายเป็นชุดของวัฒนธรรมที่มีความแข็งแกร่งในตัวเอง สามารถยืนหยัดอยู่ได้ท่ามกลางสังคมโลกที่กำลังเกิดการเปลี่ยนแปลงไปทุกขณะ ซึ่งกระบวนการความเป็นท้องถิ่นถือว่ามียุทธศาสตร์สำคัญต่อการดำรงอยู่ของทั้งวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมจีนด้วย เนื่องจากวัฒนธรรมทั้งสองชุด จำเป็นที่จะต้องมีการปรับตัวเข้าหากัน เมื่อวัฒนธรรมจีนเข้ามาในบริบทของสังคมไทย เพื่อให้ตนเอง

ต่างสามารถดำรงตนอยู่ได้ ไม่ถูกกลืนกลายเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งจนหมดสิ้น ถือเป็นการผนึกความเข้มแข็งของทั้งสองวัฒนธรรมให้กลายเป็นหนึ่งเดียว

จาก “ความเป็นท้องถิ่น” ที่เกิดขึ้นทั่วไปในสังคมไทย แสดงให้เห็นว่า แม้จีนและไทยจะไม่ได้มีจุดกำเนิดทางวัฒนธรรมร่วมกันมาก่อน แต่ในปัจจุบัน ชนชาติทั้งสองก็สามารถที่จะผนวกรวมวัฒนธรรมของตนเองเข้าหากันได้ค่อนข้างลงตัว โดยอาศัยคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งคือ การรู้จักประนีประนอม ยืดหยุ่น ลดอัตตาของตนเองลง แล้วหันไปมองผู้อื่นให้มากขึ้น ซึ่งคุณสมบัติเช่นนี้ ย่อมส่งผลให้การผสมผสานทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้ง่ายมากขึ้น เพราะเส้นแบ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากอคติทางชาติพันธุ์ (Racism) ถูกทำลายลงไปมากแล้ว จนก่อให้เกิดรูปแบบเฉพาะทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นขึ้นได้ในที่สุด กลายเป็น “เสน่ห์” ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ในสังคมไทย ดังนั้น ในที่นี้ จึงจะได้ยกกรอบธรรมของกระบวนการความเป็นท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับจีนและไทย ทั้งระดับรัฐและระดับประชาชนทั่วไปมากล่าว เพื่อแสดงให้เห็นถึงภาพของสังคมที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบัน อันจะนำไปสู่การทำความเข้าใจรูปแบบทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในสังคมไทยได้มากยิ่งขึ้น

1. ความเป็นท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในระดับรัฐ

สำหรับกระบวนการที่เกิดขึ้นในระดับรัฐนี้ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า มีชนชั้นปกครองเป็นผู้ปฏิบัติ ซึ่งแบบแผนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมจีนนี้ จะมีความมั่นคงในระดับหนึ่ง มิใช่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงง่าย ๆ ทั้งนี้ก็เพราะอำนาจในตัวของผู้ปกครองได้สร้างความชอบธรรมให้กับสิ่งที่ผู้ปกครองปฏิบัติไปโดยปริยาย ทำให้อาจกล่าวได้ว่า สิ่งที่ผู้ปกครองปฏิบัติเป็นแบบแผนประจำรัฐ เพราะแบบแผนชุดนี้จะไม่ถูกปรับเปลี่ยนโดยบุคคลทั่วไป หากผู้ปกครองไม่ประสงค์จะให้เปลี่ยน แต่ทั้งนี้การที่จะเกิดกระบวนการ “ความเป็นท้องถิ่น” ขึ้นได้ ก็ย่อมที่ต้องมีวัฒนธรรมจีนเข้ามาในหมูชนชั้นปกครองก่อน จากนั้นชนชั้นปกครองได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากจีนเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งแบบแผนการปฏิบัติที่วัฒนธรรมไทยมีการผสมผสานกับวัฒนธรรมจีนในส่วนของ “ความเป็นท้องถิ่น” ที่เกิดขึ้นในระดับรัฐมีตัวอย่างดังนี้

1.1 พระราชพิธีอภินิหาร

การพระราชพิธีดังกล่าว จะมีการจัดขึ้นเมื่อมีงานพระบรมศพ และงานพระศพของพระบรมวงศ์ศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ในพระบรมมหาราชวัง โดยมีบันทึกว่า มีการ

ประกอบพระราชพิธีงเด็กหลวงมาตั้งแต่ยุคต้นรัตนโกสินทร์ โดยแสงอรุณ กนกพงศ์ชัย กล่าวไว้ในนิตยสารศิลปวัฒนธรรม ฉบับที่ 5 ประจำเดือนมีนาคม 2551 ว่า กงเด็กหลวงมีขึ้น ครั้งแรกในช่วงต่อแผ่นดินรัชกาลที่ 3 – 4 เมื่อปีชวด พ.ศ. 2395 โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการพระราชพิธีงเด็กถวายเป็นพระราชกุศลแด่ดวงพระวิญญาณพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยในครั้งนั้นทรงโปรดฯ ให้จัดตามธรรมเนียมจีน มีหลวงจีนญวนเป็นผู้ประกอบพิธี เป็นเวลา 7 วัน 7 คืน จากนั้นมาพิธี กงเด็กจึงได้เข้ามาอยู่ในระเบียบของงานพระบรมศพและพระศพเป็นการใหญ่ เพื่อถวายพระราชกุศลแด่เจ้านายที่สิ้นพระชนม์สืบต่อมาเรื่อย ๆ อาทิ งานพิธีงเด็กหลวงในงานพระศพของสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี พระมเหสีเอกในรัชกาลที่ 4 งานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปีพ.ศ. 2408 ซึ่งจัดถวายโดยบรรดานายอากรชาวจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร

ส่วนกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเล่าไว้ในสาส์นสมเด็จพระเจ้า พิธิงเด็กหลวง ได้จัดอย่างยิ่งใหญ่ครบ 7 วัน 50 วัน และ 100 วัน เกิดขึ้นครั้งแรกในงานพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ กับสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพชรรัตน์ ในปีมะโรง พ.ศ. 2423 เรื่อยมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้รับสั่งว่า ให้มีการจัดพระราชพิธีงเด็กหลวงขึ้นในงานพระบรมศพของพระองค์เองด้วย ดังที่ทรงถึงกับระบุไว้ในพระราชพินัยกรรมอย่างชัดเจนว่า “ ในการทำบุญ 7 วัน เมื่อไว้พระบรมศพก็ดีและในงานพระเมรุก็ดี ขอให้จัดการทำพิธีงเด็ก ถ้าไม่มีใครศรัทธาทำให้ ข้าพเจ้าขอให้ทนายทของข้าพเจ้าหานักพรตอาณัมนิกาย จินนิกายมาทำให้ข้าพเจ้า” (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, 2550 : 137) トラบจนถึงรัชกาลที่ 9 ก็มีการประกอบพระราชพิธีงเด็กหลวงถวายใน งานพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 งานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี งานพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และงานพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี

เมื่อสังเกตดูถึงความเป็นมาของพระราชพิธีงเด็กหลวงที่ได้กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าราชสำนักไทยก็ได้มีการรับเอาวัฒนธรรมของจีนมาปฏิบัติร่วมด้วย คือ วิธีการอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตายที่มีการปฏิบัติทั้งแบบไทยและแบบจีนร่วมกัน โดยพิธี

กึ่งเด็กซึ่งเป็นวัฒนธรรมแบบจีน ได้เข้ามามีบทบาทในบริบทแบบไทย นั่นก็คือ งานพระบรมศพและงานพระศพที่มีการจัดตั้งองค์ประกอบต่างๆเป็นแบบไทย เช่น การจัดพระราชพิธีบนพระที่นั่ง การบรรจุพระศพลงในพระโกศ การแต่งกายตามธรรมเนียมไทย ซึ่งท่ามกลางสภาพแวดล้อมแบบไทยเช่นนี้ รูปแบบวัฒนธรรมของจีนก็สามารถเข้ามาปรากฏตัวได้อย่างกลมกลืน คือ ทางราชสำนักได้มีการจัดให้พระสงฆ์จีนขึ้นไปทำพิธีกึ่งเด็กหลวงหน้าพระโกศพระศพที่เป็นแบบไทย การกระทำในลักษณะนี้ไม่มีสิ่งใดที่เป็นความขัดแย้งกันเลย เพราะแม้พิธีกรรมจะเป็นแบบจีน แต่จุดมุ่งหมายของผู้ประกอบพิธีกรรมก็มีเช่นเดียวกับคนไทย คือ ต้องการอุทิศกุศลถวายดวงพระวิญญาณของเจ้านายที่สิ้นพระชนม์ ดังนั้น วัฒนธรรมจีนจึงยังคงดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และหากพิจารณาดูให้ดีแล้ว ก็จะพบว่า พิธีกึ่งเด็กหลวงที่ชาวจีนจัดถวายนี้ เป็นการแสดงความจงรักภักดีต่อพระราชวงศ์ไทยที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง ด้วยเหตุที่ชาวจีนถือว่าพิธีกึ่งเด็กเป็นหนทางที่ดีที่สุดที่ทำให้ผู้ตายมีความสุขสบายในโลกหน้า ดังนั้น พวกเขาจึงได้ถวายสิ่งที่ดีที่สุดของพวกเขาแด่พระราชวงศ์ของไทยนั่นเอง จากรูปแบบต่างๆ ที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรมจีนรู้จักที่จะปรับให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยเพื่อให้ตนเองยังมีตัวตนอยู่ในสังคมไทยได้ต่อไป เพราะถ้าไม่ปรับก็ย่อมอาจทำให้เกิดกับประเพณีของราชสำนักไทยได้ เช่น ชาวจีนมิได้เรียกร้องให้ทางราชสำนักจัดรายละเอียดภายในงานเป็นแบบจีนไปเสียทั้งหมด แต่ชาวจีนจะยังคงปล่อยให้พิธีบนธรรมเนียมแบบธรรมไทยปนอยู่ในงานพิธีกึ่งเด็กเสียเป็นส่วนใหญ่ อาทิ พระศพที่จัดอยู่ในพระโกศตามเดิม มิได้เปลี่ยนเป็นโลงไม้จำปา เครื่องสักการะพระศพก็ยังคงเป็นเครื่องทองน้อยแบบไทย มิได้เป็นรูปเทียนแบบจีน ฯลฯ เพียงแต่ชาวจีนมีการทำตัวเนื้อหาของพิธีกรรม การปฏิบัติที่เป็นแบบจีนเท่านั้น กล่าวให้ง่ายขึ้นก็คือ ชาวจีนยังคงดำรงรักษาแก่นทางวัฒนธรรมไว้ได้ โดยยอมให้ส่วนประกอบปลีกย่อยเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคมที่ตนเองดำรงอยู่

1.2 พระราชพิธีสังเวยพระป้าย

ก่อนที่จะรู้จักกับการพระราชพิธีนี้ เราจำเป็นต้องทำความรู้จักกับพระป้ายเสียก่อนว่าคืออะไร โดยพระป้ายหรือที่ชาวจีนเรียกว่า เกลิน หมายถึง ป้ายชื่อของบรรพบุรุษ บุพการีที่ตั้งไว้สำหรับบูชาประจำบ้าน เพราะธรรมเนียมจีนเคารพนับถือกตัญญูกตเวทิต่อบรรพบุรุษ การบูชาเช่นสรวงแสดงว่าเป็นคนดีมีความกตัญญูกตเวทิต่อบรรพบุรุษ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่ผู้ปฏิบัติ สำหรับ

พระป้ายดังกล่าวมีอยู่ 2 ป้าย ป้ายแรกคือพระป้ายที่เป็นพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ จารึกไว้เป็นภาษาจีนบนแผ่นไม้จันทน์ปิดทอง ขอบไม้จันทน์จำหลักลายจีน พระป้ายทั้ง 2 คู่ประดิษฐานอยู่ในซุ้มเรือนแก้วแบบเก๋งจีน ทำด้วยไม้จันทน์จำหลักลาย ลงรักปิดทอง ตั้งอยู่ ณ ท้องพระโรงกลาง พระที่นั่งเวหาศน์จำรูญ พระราชวังบางปะอิน ส่วนอีกแห่งนั้นเป็นพระป้ายที่พระที่นั่งอัมพรสถานพระราชวังดุสิต มีลักษณะเป็นเทวรูปหล่อทรงเครื่องกษัตริยาธิราช พระหัตถ์ขวาทรงพระแสงขรรค์ พระหัตถ์ซ้ายจับเสมอพระอุระ เหมือนกับองค์พระสยามเทวาธิราช แต่พระพักตร์ลักษณะเหมือนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประดิษฐานในซุ้มเรือนแก้วแบบเก๋งจีน ทำด้วยไม้จันทน์จำหลักลงรักปิดทองมีฉัตรทอง 5 ชั้น ตั้งอยู่ 2 ข้าง จารึกพระปรมาภิไธย ด้านหลังซุ้มเรือนแก้วเป็นภาษาจีน (“พระราชพิธีสังเวยพระป้าย”, ออนไลน์, 2555)

พระราชพิธีสังเวยพระป้ายนั้น เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 กำหนดการแต่เดิมจะสังเวยที่พระที่นั่งเวหาศน์จำรูญก่อน 1 วัน ซึ่งตรงกับวันไหว้ของจีน ส่วนที่พระที่นั่งอัมพรสถาน จะสังเวยในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 1 ของจีน ซึ่งเป็นวันตรุษจีน เครื่องสังเวยจะเป็นเครื่องคู่ ประกอบด้วย หัวหมู เป็ด ไก่ ขนมเซ่ง ขนมเปี๊ยะ ซาลาเปา ผลไม้ กระจาดเงิน กระจาดทอง วิมานเทวดาทำด้วยกระจาดผ้าสีชมพู ประทัด ดอกไม้ รูป เทียนเงิน เทียนทอง ส่วนกำหนดการพระราชพิธีนั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินถึงจะทรงจุดธูปเทียน เครื่องราชสักการะ และรูดหางปักที่เครื่องสังเวย พนักงานประโคมฆ้องชัย สังข์ แตร ดุริยางค์ ก่อนเสด็จพระราชดำเนินกลับจะทรงเผากระจาดเงิน กระจาดทอง เมื่อรูดที่เครื่องสังเวยหมดดอก เจ้าพนักงานจึงถอนเครื่องสังเวยและนำวิมานเทวดาไปปักในแจกันที่ได้เครื่องบูชาพร้อมทั้งผูกผ้าสีชมพู เป็นอันเสร็จพิธี (“พระราชพิธีสังเวยพระป้าย”, ออนไลน์, 2555) โดยการพระราชพิธีสังเวยพระป้ายนี้ถือเป็นพระราชพิธีที่ถือปฏิบัติกันมาตลอดมิได้ขาด หากปีใดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้เสด็จ ก็จะไม่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้แทนพระองค์ไปในการพระราชพิธีเสมอมา

เมื่อวิเคราะห์ถึงรูปแบบของพระราชพิธีสังเวยพระป้ายแล้ว ก็จะกล่าวได้ว่า พระราชพิธีดังกล่าวถือเป็น พระราชพิธีสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทย และวัฒนธรรมจีนที่มีความลงตัวในบริบทของสังคมไทยอีกชุดหนึ่ง

เพราะแม้ว่าการพระราชพิธีจะถูกกระทำโดยผู้ปกครองของไทย แต่รายละเอียดที่อยู่ในพระราชพิธีนั้น กลับมีส่วนผสมของวัฒนธรรมจีนอยู่มาก เช่น สิ่งของเช่นไหว้ที่มีทั้งขนมตามแบบจีน รวมถึงกระดาษเงินกระดาษทองที่เป็นการปลานิสให้กับผู้ตายตามแบบจีนด้วย สำหรับในการพระราชพิธีนี้ วัฒนธรรมจีนได้รับการ “จัดสรรปันส่วน” พื้นที่ในการแสดงตัวตนร่วมกับวัฒนธรรมไทยเรียบร้อยแล้ว กล่าวคือ วัฒนธรรมจีนจะแสดงออกผ่านทางสิ่งของที่ใช้เช่นไหว้ ส่วนวัฒนธรรมไทยจะแสดงออกผ่านทางการประโคมสังข์ แตร มโหรี ซึ่งเป็นคริยางค์แบบไทย ทั้งของเช่นไหว้และคริยางค์ ต่างก็ทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบให้กับพระราชพิธีสังเวพระปัยสำเร็จเสร็จสิ้นอย่างสมบูรณ์ ตลอดการพระราชพิธี สองวัฒนธรรมนี้ได้มีการขัดแย้งกันแต่อย่างใดเลย ทั้งนี้ก็เป็นเพราะทั้งสองได้ถูกจัดวางหน้าที่ (Function) ไว้อย่างรอบคอบแล้วนั่นเอง ซึ่งสภาพการณ์เช่นนี้แสดงให้เห็นถึงการที่วัฒนธรรมสามารถเข้ามาผสมผสานกันได้อย่างลงตัวแน่นอนว่า ผู้ที่จะจัดวางวัฒนธรรมให้ลงตัวกันได้นั้นก็ย่อมที่จะต้องเป็นบุคคล เพราะวัฒนธรรมไม่สามารถที่จะจัดวางตัวเองได้ หากแต่ต้องผ่านการปฏิบัติของบุคคลที่อยู่ในสังคม ในกรณีนี้คือ องค์พระมหากษัตริย์ที่ทรงจัดให้มีพระราชพิธีขึ้นในราชสำนัก การที่พระมหากษัตริย์จะปฏิบัติพระราชพิธีแบบจีนได้ พระองค์ก็ย่อมจะต้องมีการรับเอารูปแบบของวัฒนธรรมจีนมาก่อน แล้วจึงค่อยปรับให้เข้ากับบริบทแบบไทย หากสังเกตให้ดีก็จะพบว่า รูปแบบการพระราชพิธีดังกล่าวก็เป็นการ “สวมทับ” รูปแบบของวัฒนธรรมไทยอีกชั้นหนึ่ง นั่นคือ การบวงสรวงสังเวนี้ แต่เดิมก็เป็นสิ่งที่คนไทยถือปฏิบัติกันอยู่ก่อนแล้ว หลังจากนั้นเมื่อมีวัฒนธรรมจีนเข้ามา ชุดของวัฒนธรรมจีนที่เกี่ยวข้องกับการบวงสรวงสังเวจึงได้เข้ามาอยู่ร่วมกับวัฒนธรรมไทยประเภทการบวงสรวงสังเวด้วยกัน ทำให้วัฒนธรรมทั้ง 2 ชุด สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืนเรื่อยมาในบริบทของสังคมไทย

1.3 ศิลปกรรมแบบพระราชนิยม

เมื่อก้าวถึงศิลปกรรมแบบพระราชนิยมแล้วแน่นอนว่าชื่อของศิลปกรรมก็บ่งบอกถึงผู้ที่นิยมให้มีการสร้างศิลปกรรมแบบนี้ขึ้น นั่นก็คือ พระมหากษัตริย์ ซึ่งศิลปกรรมพระราชนิยมแบบจีนในไทยมีปรากฏให้เห็นทั่วไปในวัดหลวงสำคัญแห่งต่างๆ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 3 ที่มีการสร้างศาสนสถานตามแบบจีนกันมาก ทั้งนี้ก็เพราะพระองค์ทรงโปรดศิลปกรรมแบบจีนมาก จึงทรงให้มีการนำมาประยุกต์

ใช้กับโครงสร้างสถาปัตยกรรมเดิมของไทย ซึ่งศิลปกรรมแบบพระราชานิยมนี้เริ่มมีมาตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระองค์โปรดให้พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ คือ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ (รัชกาลที่ 3 ในเวลาต่อมา) อำนวยการสร้างสวนขวา (ภาษาอังกฤษเรียก Chinese Garden แต่เนื่องจากอยู่ทางขวาของพระบรมมหาราชวัง จึงเรียกสวนขวา) ซึ่งเป็นศิลปะจีนแบบแท้ๆ ทั้งในลักษณะงานประติมากรรมและภูมิสถาปัตยกรรม (Land Scape) แต่ได้ถูกรื้อไปแล้วในสมัยรัชกาลที่ 3 เท่าที่มีเหลือปรากฏอยู่ที่บริเวณรอบพระวิหารพระศรีศากยมุนีวัดสุทัศนเทพวราราม มีเจดีย์จีนที่เรียกว่า “ละ” รูปสัตว์ รูปขุนนางจีน รูปม้า แทนศิลปะอันเต็มไปด้วยลวดลายวิจิตร และรอบนอกพระระเบียงยังมีการก่อเป็นรูปภูเขาแบบจีน เรียกกันว่า เขามอ ตกแต่งด้วยกังหัน ไม้ตัด ไม้กระถาง

ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นับได้ว่าศิลปกรรมพระราชานิยมแบบจีนก็ได้มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นอย่างมาก อาจด้วยเหตุที่รัชกาลที่ 3 ได้ทรงติดต่อทางการค้าและการต่างประเทศกับจีนมาตั้งแต่ครั้งยังดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ กำกับราชการกรมท่า จึงมีความใกล้ชิดและมีพระราชนิยามไปทางอย่างจีนจนกระทั่งเสด็จขึ้นครองราชย์ รวมไปถึงการที่มีการเกณฑ์ช่างชาวจีนมาช่วยงานแทนช่างฝีมือชาวไทยซึ่งมีจำนวนไม่เพียงพอ (“งานศิลปกรรมแบบพระราชานิยม”, ออนไลน์, 2555) อาคารแบบประเพณีนิยมจึงถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นอาคารที่มีอิทธิพลศิลปะจีนตามความถนัดของช่างงาน สำหรับศิลปกรรมแบบพระราชานิยมในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานสถาปัตยกรรมเนื่องในพุทธศาสนา ได้แก่ พระอุโบสถและวิหารได้ถูกปรับเปลี่ยนองค์ประกอบบางประการให้มีลักษณะคล้ายอาคารแบบกังหันในศิลปะจีน คือ มีจุดเด่นตรงที่หลังคาของโบสถ์หรือวิหารในส่วนที่เป็นหน้าบันนั้นจะเป็นแบบเรียบ ๆ ตัดส่วนที่เป็นช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หรือที่เรียกว่าเครื่องบนออกทั้งหมด ด้วยเหตุผลที่ว่าชำรุดเสียหายได้ง่ายและใช้ระยะเวลาในการสร้างนาน แต่มีการประดับหน้าบันด้วยกระเบื้องเคลือบเป็นลวดลายดอกไม้ หรือสัตว์ต่างๆ ตามแบบจีน เช่น หงส์ หรือ มังกรแทน

เมื่อวิเคราะห์ถึงศิลปกรรมแบบพระราชานิยมแล้ว จะเห็นได้ว่า การก่อสร้างศิลปะไทยให้กลมกลืนอยู่กับศิลปะจีนนั้น มีมูลเหตุหลักมาจากการที่พระมหากษัตริย์ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีน ผ่านทางการค้าขาย ทำให้พระองค์ทรงมีพระราช

นิยมตามแบบจีนในเวลาต่อมาก แต่อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมจีนที่ทรงมีพระราชนิยม นั้นก็ไม่สามารถที่จะเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมไทยได้ทั้งหมด แม้จะเป็นพระราชนิยม ขององค์พระมหากษัตริย์ก็ตาม เพราะวัฒนธรรมไทยเป็นสิ่งที่ได้หยั่งรากลึกอยู่ใน สังคมไทยมาเป็นเวลาที่ช้านานแล้ว ทำให้คนไทยและพระมหากษัตริย์มีความผูกพัน กับวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างมาก เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทำให้วัฒนธรรมจีนที่ได้ผ่านเข้า มาในสังคมไทยไม่สามารถครอบครองพื้นที่ในจิตใจของประชาชนและชนชั้น ปกครองไทยได้ทั้งหมด ดังนั้น เราจึงเห็นรูปแบบการผสมผสานระหว่าง “สิ่งใหม่” ที่ชาวไทยเห็นว่าสวยงาม กับ “สิ่งเก่า” ที่มีความผูกพันอยู่กับสังคมไทยอยู่ร่วมกัน นั่นคือ ศิลปกรรมแบบพระราชนิยม ที่มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของอาคารตาม วัฒนธรรมไทยให้มีความเป็นจีนปนอยู่ด้วย อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมจีนที่เข้ามา นี้มิได้เข้ามาแบบทันทีทันใด หากแต่เข้ามาผ่านการสร้างวาทกรรมของชนชั้น ปกครองของไทย เพื่อที่จะใช้เป็นเหตุผลก่อนที่จะนำวัฒนธรรมจีนเข้ามา โดย วาทกรรมชุดนั้นก็คือ เครื่องบนของอาคารแบบไทยที่เคยมีมาแต่เดิม เช่น ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์นั้น ไม่แข็งแรงทนทานและสิ้นเปลืองเวลาในการทำ จึงควรใช้ ศิลปกรรมแบบจีนเข้ามาแทนที่ เพื่อทำให้อาคารตามแบบไทยมี “ความสมบูรณ์” มากยิ่งขึ้น ซึ่งจากเหตุผลชุดนี้ แสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรมจีนมีการเข้ามาอย่าง ประนีประนอมต่อวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างมาก เพราะวัฒนธรรมจีนมิได้ทำตัวเป็น ผู้ยิ่งใหญ่ที่จะมาแทนที่วัฒนธรรมไทย แต่วัฒนธรรมจีนได้ทำตัวเป็นพันธมิตรกับ วัฒนธรรมไทย คือ ทำให้ตนเองกลายเป็นสิ่งที่ช่วย “เติมเต็ม” ความขาดตกบกพร่อง ให้กับวัฒนธรรมไทย เพื่อให้วัฒนธรรมไทยมีเพียบพร้อมสมบูรณ์อย่างแท้จริง ในที่ นี้ คือ การนำศิลปกรรมแบบจีนมาแทนที่ศิลปกรรมแบบไทยที่ถูกให้ภาพว่าไม่คงทน ถาวร ดังนั้น ศิลปกรรมแบบพระราชนิยมที่เกิดขึ้นใหม่ จึงเป็นอีกสิ่งหนึ่ง ที่แสดงให้เห็น ถึงการอยู่ร่วมกันที่ลงตัวของวัฒนธรรมจีนและวัฒนธรรมไทย

2. Localization ที่เกิดขึ้นในระดับประชาชนทั่วไป

สำหรับกระบวนการ “ความเป็นท้องถิ่น” ที่เกิดขึ้นในระดับประชาชนทั่วไปนี้ นับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากระบวนการที่เกิดขึ้นในระดับรัฐเลย เพราะ ขณะที่รัฐมีการรับเอาวัฒนธรรมจีนเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมไทย ในส่วนของ ประชาชนทั่วไปเอง ก็มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นด้วยเช่นกัน แต่การผสม ผสานทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นนี้ อาจจะไม่ได้มีความโดดเด่นเท่ากับการผสมผสาน

ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นระดับของรัฐ หรือชนชั้นปกครอง เพราะประชาชนมิได้เป็นผู้กุมอำนาจในการสั่งการให้เกิดสิ่งต่างๆ ขึ้นได้ โดยวัฒนธรรมจีนที่เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมไทยนี้ ทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตของประชาชนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่การเปลี่ยนแปลงนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ มิได้เกิดขึ้นจากการบังคับ ทำให้การแสดงออกทางวัฒนธรรมของประชาชนมีความเป็นธรรมชาติตามไปด้วย

2.1 กรณีศึกษาพระพุทธรูปชำปอกง วัดพนัญเชิงวรวิหาร

เมื่อคนจีนเดินทางเข้ามาในประเทศไทย ก็ได้มีการนำตำนานความเชื่อของตนเองมา “สวมทับ” กับสิ่งที่มียอยู่แล้วในสังคมไทย จนเกิดเป็นการผสมผสานระหว่างตำนานความเชื่อของจีนกับวัตถุทางวัฒนธรรมของไทย ในกรณีนี้คือ พระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่ตั้งอยู่ที่วัดพนัญเชิงวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งถูกชาวจีนเรียกว่าชำปอกง ซึ่งถูกตีความได้ 2 แง่ คือ แง่ที่หนึ่ง คำนี้อาจเพี้ยนมาจากคำว่า ชันเป่ากง ซึ่งแปลว่า แก้ว 3 ประการ ส่วนอีกแง่หนึ่งก็กล่าวได้ว่า พระพุทธรูปองค์นี้ ถูกชาวจีนเป็นเครื่องหมายแทนบุคคลสำคัญคนหนึ่งในประวัติศาสตร์จีน นั่นก็คือ นายพลเจิ้งเหอ ที่เดิมเป็นขันที ต่อมาได้รับพระบัญชาจากฮ่องเต้ให้คุมกองเรือขนาดใหญ่ตระเวนนำหน้า艦อุษาคเนย์เพื่อแสดงแสนยานุภาพของจีน โดยอาศัยความปรารถนาดีมิใช่ด้วยการสงคราม ดินแดนที่นายพลเจิ้งเหอได้แวะเยี่ยมเยือนจะได้รับสิ่งของบรรณาการหรือการค้าที่เต็มไปด้วยไมตรีจิต ในฐานะที่จีนเป็นประเทศใหญ่และนำอารยธรรมมาเผยแพร่ จนผู้คนทั่วไปเรียกนายพลเจิ้งเหออย่างยกย่องว่า ชำปอกง ซึ่งในดินแดนไทยก็ได้ปรากฏเรื่องราวของชำปอกงที่วัดพนัญเชิงวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในแต่ละปีจะมีเทศกาลไหว้ชำปอกง เช่น ในเทศกาลตรุษจีน มีกิจกรรมที่แสดงความเคลื่อนไหว ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า รูปเคารพของชำปอกงในประเทศไทยนั้นแทนด้วยพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ในขณะที่ทางมะละกา หรือดินแดนอื่นๆ ที่เจิ้งเหอไปเยี่ยมเยือน รูปเคารพกลับเป็นรูปนักรบจีนในชุดจอมพลเรือ โดยในภาษาไทยมีการเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า พระพุทธไตรรัตนนายก เมื่อนำคติการบูชาพระพุทธรูปองค์นี้ตามแบบชาวจีนกับชื่อเรียกพระพุทธรูปมาวิเคราะห์ร่วมกันแล้วก็จะได้ข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า การที่ชาวจีนมีการผสานตำนานที่เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมจีนเข้ากับพระพุทธรูปที่มีชื่อเรียกตามแบบไทยว่า “พระพุทธ” นี้เสมือนเป็นการพยายามทำให้ตำนานความเชื่อของตนเองสวมเข้ากับความเป็นท้องถิ่น

(Localization) ที่มีอยู่ในประเทศไทย ตำนานความเชื่อของชาวจีนจึงกลมกลืนไปกับรูปลักษณะของพระพุทธรูปขนาดใหญ่องค์นี้ ซึ่งสิ่งที่ช่วยยืนยันว่าชาวจีนมีการนับถือพระพุทธรูปองค์นี้อย่างหนึ่งก็คือ ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการนำอั้งยี่มาสาบานตัวต่อหน้าหลวงพ่อบ้างปางกวดกัลยาณมิตร (พระพุทธรูปองค์นี้ถูกสร้างขึ้นภายหลังพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่วัดพนัญเชิงวรวิหาร แต่ถูกเคารพในคติความเชื่อเดียวกัน) ว่าจะจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ไทย สะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธรูปปางกวดได้รับค่านับถือจากชาวจีนในประเทศไทย แม้แต่ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นอันธพาลจีนมาช้านาน ก็ยังให้ความเคารพและยำเกรงต่อพระพุทธรูปปางกวด

จากกรณีของพระพุทธรูปปางกวดที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นถึงกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้น เพราะเมื่อมีการนำตำนานเรื่องปางกวดมาผูกเข้ากับพระพุทธรูปศิลปะไทยแล้วก็จะทำให้เกิดคติ 2 อย่างซ้อนทับกันในวัตถุทางวัฒนธรรมชิ้นเดียวกัน คติที่หนึ่งคือ คติเรื่องการบูชาวิบุรุษของชาวจีน ซึ่งวิบุรุษผู้นี้ถูกแปรสภาพเป็นพระพุทธรูปที่มีเดิมมีอยู่แล้วในประเทศไทย และชาวจีนก็จะบูชาพระพุทธรูปองค์นี้ในฐานะตัวแทนวิบุรุษของพวกเขา ส่วนคติตามแบบของไทยก็คือ พระพุทธรูปองค์นี้เป็นตัวแทนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตามหลักของศาสนาพุทธ ดังนั้นประชาชนจึงกราบไหว้บูชาพระพุทธรูปในฐานะที่เป็น “พุทธะ” จริง ๆ มิได้ถูกแปรสภาพให้เป็นวิบุรุษเหมือนดังของชาวจีน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้จะถูกมองจากสายตาของคนสองกลุ่มแตกต่างกันก็ตาม มิได้หมายความว่าก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้น เพราะทั้งคนไทยและคนจีนก็ต่างมีการปฏิบัติ (Practice) กับพระพุทธรูปองค์นี้ตามความคิดความเชื่อของตนเอง มีหน้าซ้ายังมีความกลมกลืนกันอีกด้วย เนื่องจากศาสนาของชาวจีนนั้น ก็เป็นศาสนาพุทธเช่นเดียวกับคนไทย เพียงแต่แตกต่างทางนิยามเท่านั้น เมื่อชาวจีนเคารพนับถือพระพุทธเจ้าองค์เดียวกับคนไทย ก็ไม่ได้เป็นปัญหาในเรื่องการกราบไหว้บูชา เพียงแต่ว่าชาวจีนได้มีการเพิ่มคติในการบูชาองค์พระพุทธรูปเข้าไปอีกคติหนึ่งเท่านั้นเอง เมื่อมีคติความเชื่อตามแบบชาวจีนเข้ามาเพิ่มเช่นนี้แล้ว จึงทำให้ Function ของพระพุทธรูปมีเพิ่มมากขึ้น การหน้าที่แรก คือแทนพระพุทธเจ้า ดังนั้นรูปลักษณะของพระพุทธรูปจึงถูกสร้างให้มีความสง่างามตามแบบผู้มีบุญบารมี และที่สำคัญคือพระพักตร์มักจะผันแปรไปตามเค้าโครงหน้าของชนพื้นเมืองผู้สร้างพระพุทธรูปขึ้น ส่วนการหน้าที่อย่างที่สองที่ถูกเพิ่มขึ้นมาโดยชาวจีนก็คือ การทำหน้าที่เป็นตัวแทน

วีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ของพวกเขา แต่ที่น่าสนใจคือ ชาวจีนรู้จักที่จะใช้วัตถุทางวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วในสังคมไทยในการแสดงคติของตนเอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะวัตถุทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมนั้น ได้รับความเคารพนับถือจากชนพื้นถิ่นมากอยู่แล้ว จึงเป็นการสมเกียรติอย่างยิ่ง หากจะนำ “เจิ้งเหอ” แม่ทัพผู้เกรียงไกรของชาวจีนมารวมไว้ในพระพุทธรูปองค์นี้ แม้พระพักตร์ของพระพุทธรูปจะเป็นแบบไทยก็ตาม

2.2 ประเพณีในวงจรชีวิตของชาวจีนในประเทศไทย

สำหรับประเพณีในวงจรชีวิตนั้น เริ่มตั้งแต่การบวชบุตรชาย อันเป็นคติของคนไทย แต่เราก็จะพบว่าคนจีนก็นิยมให้บุตรชายของตนบวชเช่นกัน มีพิธีกรรมเต็มรูปแบบตามคติไทย ชาวจีนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีก็จะทำกันเต็มที่ ต่อมาคือพิธีแต่งงานตามพิธีไทย-จีนนั้น มีสิ่งที่น่าสนใจคือคำว่า ถักรัก ซึ่งในพิธีแต่งงานของไทยหมายถึงผู้ใหญ่ฝ่ายชายที่ทำหน้าที่สู่ขอฝ่ายหญิง คำเดิมนี้น่าจะเป็นคำจีนที่หมายถึงเจ้าของบ้าน หรือ เจ้าของกิจการผู้มั่งคั่ง ซึ่งก็อาจคิดต่อไปได้อีกว่า ความมั่งคั่งอาจนำมาซึ่งความนับหน้าถือตาในสังคม จนได้รับการร้องขอให้ทำหน้าที่ผู้ใหญ่ในการสู่ขอ สิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งก็คือ ขนมหางหงส์ในขบวนขันหมากไทยนั้น นอกจากจะมีขนนกหรือขนมไทยอื่นๆแล้ว ยังมีขนมหันอับ ขนมเปี้ยะ ขนมไหว้พระจันทร์ ขนมโก๋ ถั่วตัด งาตัด ซึ่งเป็นขนมตามวัฒนธรรมจีน มีความหมายไปในทางที่ดีงาม จึงทำให้คนไทยรับคตินี้มาด้วย ต่อมาคือธรรมเนียมการจัดงานแซ่ด เมื่อบุคคลมีอายุครบ 60 ปี เพื่อฉลองกันในรอบครัว ตามธรรมเนียมจีน สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ในงานนี้ก็คือลูกท้อ ธรรมเนียมการจัดงานแซ่ดได้ติดมากับวิถีชีวิตของคนจีนในไทย ต่อมาคนไทยก็รับเอาธรรมเนียมการจัดงานแซ่ดมาปฏิบัติบ้าง แต่เป็นเพียงการยืมแนวคิดมา โดยปรับรูปแบบเป็นของไทย คือ ไม่มีลูกท้อเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างคนจีน มีการนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์เพื่อสร้างความเป็นสิริมงคลให้กับเจ้าของงานสันนิษฐานว่า การจัดงานแซ่ดในหมู่คนไทยนั้นน่าจะเป็นสิ่งที่ทำกันในสังคมราชสำนักก่อน แล้วจึงแพร่มาสู่คนสามัญทั่วไป และพิธีกรรมในวงจรชีวิตพิธีสุดท้ายของมนุษย์ก็คือ พิธีเกี่ยวกับความตาย จุดที่น่าสนใจอยู่ตรงที่พิธีกรรมก่อนวันสวดทงเต็กนั้นจะมีการสวดพระอภิธรรมตามธรรมเนียมไทยก่อน มีการนิมนต์พระภิกษุไทย และพิธีกรรมแบบไทยทั้งหมด เมื่อสวดพระอภิธรรมครบกำหนด หรือก่อนเคลื่อนศพไปสุสาน ลูกหลานจะจัดพิธีสวดทงเต็กตามธรรมเนียมจีน เชื่อว่าเป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย ผู้ประกอบพิธีมีทั้ง

พระสงฆ์ในจีนิกายและอานัมนิกาย นอกจากนี้ยังพบความแตกต่างของพิธีกรรมเด็กจีนในแต่ละกลุ่มภาษาด้วย แต่เหตุผลสำคัญในการประกอบพิธีมีเหมือนกันคือ เพื่อแสดงความกตัญญูต่อผู้ตาย แม้ชุดผ้ากระสอบที่ลูกหลานสวมใส่ในระหว่างพิธีกรรมก็เรียกกันว่าชุดกตัญญู อีกทั้งยังเป็นที่น่าสังเกตว่า ธรรมเนียมที่คนไทยทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้วายชนม์หลังวันถึงแก่กรรมแล้ว 7 วัน 50 วัน หรือ 100 วันนั้น ก็น่าจะถือคติที่ได้มาจากธรรมเนียมสวดตงเต็กในรอบ 7 วัน 50 วัน และ 100 วันตามธรรมเนียมจีนด้วย” (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, 2550 : 145)

จากรูปแบบทางวัฒนธรรมของจีนที่ได้เข้ามาผสมผสานกับรูปแบบทางวัฒนธรรมของไทยตลอดวงจรชีวิตของบุคคลหนึ่งนี้ แสดงให้เห็นถึงความผูกพันที่คนจีนมีต่อผืนแผ่นดินไทยตลอดมา โดยวัฒนธรรมที่แสดงออกส่วนใหญ่เป็นไปในรูปแบบของพิธีกรรมที่แสดงถึงคติความเชื่อของชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ซึ่งเมื่อพวกเขาอพยพเข้ามาแล้ว พวกเขาก็ยังคงปฏิบัติตามขนบ ธรรมเนียมจีนที่เคยมีมาแต่เดิม ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความสบายใจให้กับตนเอง หากจะให้เปลี่ยนแปลงแบบแผนการปฏิบัติอย่างกะทันหัน ก็คงจะเป็นสิ่งที่น่าลำบากใจยิ่งนัก และเชื่อแน่ว่าพวกเขาก็คงที่จะไม่กระทำอย่างนั้นเป็นแน่ เพราะการทำเช่นนั้นถือเป็นการทำลาย “จิตวิญญาณ” และ “ตัวตน ของความเป็นจีนที่ส่งผลกระทบกระเทือนต่อจิตใจของชาวจีนเป็นอย่างมาก ดังนั้น ในช่วงแรกรูปแบบการดำเนินวงจรชีวิตของชาวจีนจึงยังคงเป็นแบบเดิมอยู่ ต่อมาชาวจีนได้มีการเรียนรู้สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของไทยมากขึ้น ทำให้พวกเขาเกิดการซึมซับชุดของคติความเชื่อของคนไทยเข้าไปด้วย โดยชุดของคติความเชื่อนี้มีการแทรกซึมลงไปในจิตใจของชาวจีนผ่านทางการปฏิบัติตัวของคนไทยที่ทำให้คนจีนได้เห็นอยู่เป็นประจำ จนคนจีนเกิดความคุ้นชินกับสิ่งที่คนไทยปฏิบัติ ซึ่งการปฏิบัติตามความคิดความเชื่อของคนไทยนี้ก็มีใช้เรื่องที่ผิดบาปแต่อย่างใด เพราะวิถีปฏิบัติตามประเพณีทุกอย่างก็ล้วนสื่อความไปในทางที่ดีงามทั้งสิ้น เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว จึงทำให้ชาวจีนเกิดการยอมรับวัฒนธรรมไทยให้เข้ามามีบทบาทควบคู่กับวัฒนธรรมจีนในวิถีชีวิตของตนเอง ถือเป็นการจัดพื้นที่ให้วัฒนธรรมทั้ง 2 ชุดได้มีการแสดงตัวตนร่วมกัน โดยวัฒนธรรมเกี่ยวกับวงจรชีวิตของมนุษย์ทั้ง 2 วัฒนธรรมนั้น มีจุดร่วมที่เหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งหนึ่งคือ แสดงให้เห็นถึงกระบวนการเปลี่ยนผ่านที่เกิดขึ้นในชีวิตของมนุษย์ (Rite of Passage) แต่ละช่วงวัยก็ล้วนมีนัยยะสำคัญต่อสังคมที่อยู่รอบข้าง สำหรับพิธีกรรมที่จัดขึ้น ถือเป็น

ภูมิปัญญาของประชาชนทั้งสองวัฒนธรรมที่รู้จักการสร้างความสะดวกสบายให้กับตนเอง ด้วยการใช้คติความเชื่อมาผสมผสานกับรูปแบบการปฏิบัติเฉพาะบางอย่าง ซึ่งเมื่อคนจีนเข้ามาในสังคมไทย ความรู้สึกแปลกแยกก็ย่อมเกิดขึ้น ดังนั้นพวกเขาจึงมีการผสมผสานวิถีชีวิตของเขาให้มีความเป็นไทยปนอยู่ด้วย ผ่านทางพิธีกรรมที่ปฏิบัติ

2.3 กรณีเจ้าที่จีน (ปุนเถ่ากง) กับเทพเจ้าประจำถิ่นของไทย

สำหรับกรณีของเจ้าที่จีนที่โด่งดังมากล่าวนี้ คือ ปุนเถ่ากง ซึ่งเป็นเทพเจ้าที่ชาวจีนเชื่อว่าเป็นผู้ที่คอยปกป้องรักษาผืนแผ่นดิน ให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่ชาวบ้านทั่วไป ที่กราบไหว้ขอพร โดยเมื่อชาวจีนเดินทางออกจากมาตุภูมิมาตั้งหลักปักฐานในดินแดนไทย ชาวจีนก็ยังคงมีการนำความเชื่อเรื่องนี้ติดตัวมาด้วย และเมื่อลงหลักปักฐานรวมตัวเป็นชุมชนได้แล้วก็จะสร้างศาลเจ้าไว้เพื่อแสดงคติความเชื่อของตนเองที่ติดมา ในกรณีนี้คือ เจ้าที่ปุนเถ่ากง ซึ่งตามคติจีนได้กล่าวถึงประวัติของเทพเจ้าองค์นี้ว่า ในปีที่ 2 แห่งรัชสมัยพระเจ้าโจวอู่หวัง (ก่อน ค.ศ.1046) มีชายคนหนึ่งนามว่าจิงฟู เตอ เป็นผู้ที่มีความเฉลียวฉลาดและกตัญญูเป็นอย่างสูง เมื่ออายุ 36 ปี ก็ได้เข้ารับราชการเป็นหัวหน้าเจ้าภานายอากร ตลอดระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง เขาไม่เคยทุจริตเลย มีแต่ให้ความช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ประชาชนจึงรักและศรัทธาในตัวเขามาก เขาได้เสียชีวิตเมื่อมีอายุ 102 ปี เล่ากันว่าเมื่อครอบครัวจางครอบครัวหนึ่งได้สร้างศาลเจ้าเล็ก ๆ เพื่อบูชาเขา ปรากฏว่าไม่นานครอบครัวนี้ได้กลายเป็นเศรษฐี ทำให้ประชาชนทั่วไปเกิดความศรัทธาและสร้างศาลกราบไหว้ในฐานะเทพผู้รักษาอาณาบริเวณ เมื่อบริบทของตำนานเป็นเช่นนี้ จึงทำให้เทพปุนเถ่ากงในประเทศจีนมีลักษณะมาตรฐานคือ เป็นคนแก่หน้าตาใจดี ในมือถือก้อนทองคำแบบจีน มีหยูอี้เป็นสัญลักษณ์แห่งสิริมงคลหรือไม้เท้าก็ได้สวมเสื้อผ้าแบบคหบดีจีนหรือชุดขุนนางฝ่ายปุน

เมื่อความเชื่อของปุนเถ่ากงเข้ามาในไทย ก็ทำให้เกิดการผสมผสานกับตำนานความเชื่อเกี่ยวกับผู้นำท้องถิ่น ผู้เป็นใหญ่ หรือผู้วิเศษที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นของไทย เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทำให้รูปลักษณะของปุนเถ่ากงมีความหลากหลายไปตามความเชื่อของท้องถิ่นแต่ละแห่ง เพราะชาวจีนมิได้มีการปั้นรูปปุนเถ่ากงแบบเดิมอีกต่อไป แสดงให้เห็นถึงการนำตำนานเรื่องปุนเถ่ากงมา “สวมทับ” กับตำนานความเชื่อในท้องถิ่นของไทยที่มีอยู่แล้ว ในแง่หนึ่งจึงแสดงให้เห็นถึงการที่วัฒนธรรมทั้งสองได้มีการพยายามปรับตัวเข้าหากัน โดยเป็นการหลอมรวมความเชื่อให้มีความผสมกลมกลืน

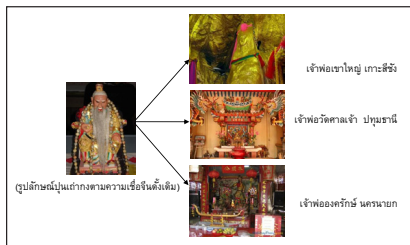
เป็นเนื้อเดียวกัน เพื่อให้คนไทยและคนจีนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เพราะ
เคารพในเทพเจ้าองค์เดียวกัน คือ เทพเจ้าประจำถิ่นองค์เดิมก็ยังคงอยู่เพียงแต่มีการนำ
ตำนานเรื่องเทพเจ้าของจีนมาสมทบเท่านั้น ในแง่นี้ผู้ที่กราบไหว้จึงถือได้ว่าได้กราบ
ไหว้เทพเจ้าของคนใน 2 สัญชาติพร้อมกันในครั้งเดียว ลักษณะเช่นนี้ถือเป็นสิ่งที่มี
ความน่าสนใจเป็นอย่างมาก เพราะกระบวนการ "ความเป็นท้องถิ่น" ได้ทำให้ท้องถิ่น
มีความหลากหลายในด้านของวัฒนธรรมมากขึ้น แต่ความหลากหลายในด้านของ
วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นนี้ มิได้เป็นการแยกวัฒนธรรมออกเรียงเป็นชุด ๆ หรือแสดงแยก
กันคนละแหล่ง เพราะความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเป็นการที่วัฒนธรรม
ได้เข้ามารวมอยู่ในแหล่งเดียวกัน แสดงรูปแบบทางวัฒนธรรมพร้อมกัน แต่เราก็
สามารถแยกแยะวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมกันในแหล่งเดียวกันเหล่านั้นออกมาได้ผ่าน
ทางการศึกษาด้านความเชื่อ รวมถึงรายละเอียดที่ปรากฏอยู่ในสถานที่แสดงวัฒนธรรม
นั้น ๆ ซึ่งรูปธรรมที่ชัดเจนเกี่ยวกับกรณีของเทพปุนเถ่ากงก็คือ การที่ชาวจีนได้
มีการสถาปนาเทพประจำถิ่น หรือวีรบุรุษของท้องถิ่นที่ชาวบ้านนับถือกันแต่เดิมให้
ดำรงตำแหน่งอีกอย่างหนึ่งก็คือ เจ้าที่จีนผู้ปกปักษ์รักษาผืนแผ่นดิน และประทานความ
มั่งมีศรีสุขแก่ชาวจีนด้วย แม้เทวรูปที่เคารพบูชาจะมีได้แต่กายแบบจิ้งพู่เต๋อ (บุคคล
ในตำนานของชาวจีน) แต่ชาวจีนก็ทำให้ความเป็นจิ้งพู่เต๋อเข้ามาอยู่ในเทวรูป
ตามคติความเชื่อของไทยได้ผ่านทางการเรียกชื่อเทวรูปในท้องถิ่นว่า ปุนเถ่ากง และ
การปฏิบัติ (Practice) เช่น รูปแบบในการเซ่นไหว้แบบจีนที่มีการเผากระดาษเงิน
กระดาษทองเข้ามาร่วมด้วย เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงการสมทบทางคติความเชื่อ
ทั้งสิ้น ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างรูปธรรมของความเป็นท้องถิ่น เกี่ยวกับปุนเถ่ากงใน
สังคมไทยมากล่าวเพื่อเป็นการทำให้ผู้อ่านเห็นภาพมากขึ้น อันจะเป็นคุณประโยชน์
ต่อความเข้าใจเกี่ยวกับการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นไทยต่อไป

กรณีที่ 1 – เจ้าพ่อวัดศาลเจ้า จังหวัดปทุมธานี มีตำนานเล่าในท้องถิ่นว่า ใน
แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เจ้าน้อยมหาพรหม เชื้อสายเจ้าเมืองเชียงใหม่
ได้ล่องแพมาจนถึงปากคลองเชียงราก เกิดน้ำไหลเชี่ยว และมีจระเข้คอยจะเข้ามา
ทำร้าย เพราะจระเข้เหล่านี้เคยทำร้ายคนมาากแล้ว เป็นที่หวาดกลัวของชาวบ้าน
เจ้าน้อยมหาพรหมจึงได้ร้ายมนต์จนจระเข้เชื่อง ต่อมาเจ้าน้อยมหาพรหมเกิดศรัทธา
ในวิชาอาคมของพระภิกษุมอญที่ตนพบบริเวณนั้น จึงได้สร้างศาลขึ้นเพื่อบูชาคุณ
รูปลักษณะของปุนเถ่ากงที่ปรากฏในศาลเจ้าแห่งนี้เป็นรูปทหารสวมชุดเกราะถือ

หอก เหยียบจระเข้ ซึ่งมีความเข้ากับตำนานเรื่องเจ้าน้อยมหาพรหม ส่วนหน้าศาลระบุว่า เป็นเทพปูนเถ่ากง

กรณีที่ 2 – เจ้าพ่อเขาใหญ่ เกาสีซัง จังหวัดชลบุรี มีจารึกเล่าว่า ราว พ.ศ. 2426 ขณะที่ชาวจีนคนหนึ่งจอดทอดสมเรืออยู่หน้าเกาะได้เห็นแสงไฟอยู่บนเขา จึงได้ปีนขึ้นไปดู พบรูปหินย้อยลักษณะเหมือนศีรษะคนตรงตามตำราจีนว่าเป็นรูปเจ้าพ่อที่เกิดขึ้นเองจากธรรมชาติ อยู่ในถ้ำในเขากลางทะเล และหันหน้าไปทางทิศตะวันออกมีน้ำอยู่ข้างหน้าตามที่ชาวจีนโบราณเชื่อถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มหัศจรรย์ (“ศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่”, ออนไลน์, 2555) ในปัจจุบันได้มีการสร้างศาลเจ้าแบบจีนไว้บนภูเขา และมีการเรียกเทพเจ้าองค์นี้ว่า เจ้าพ่อเขาใหญ่ ส่วนในภาษาจีนเรียกว่าเทพปูนเถ่ากง และจะมีชาวจีนจากทั่วสารทิศ แม้แต่ชาวต่างชาติเองแห่แหนกันมากกราบไหว้เป็นประจำ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาล

กรณีที่ 3 – ศาลเจ้าพ่อองค์ศรีษะ จังหวัดนครนายก มีเรื่องเล่าว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสเมืองปราจีนบุรีโดยเสด็จผ่านตามลำน้ำนครนายก และได้ประทับแรมบริเวณที่ตั้งศาลเจ้าพ่อองค์ศรีษะปัจจุบัน ในระหว่างนั้นนายทหารราชองครักษ์ได้ป่วยและเสียชีวิตลง (บางตำนานกล่าวว่าทหารราชองครักษ์ผู้นี้อาจจะถูกช้างป่าทำร้าย เพราะภายในศาลเจ้าพ่อนั้นมีหัวกะโหลกช้างวางไว้ด้วย) เพื่อเป็นการระลึกถึง พระองค์จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการสร้างศาลขึ้น กระแสน้ำวนที่ไหลอยู่บริเวณหน้าศาล ถูกเชื่อว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ จึงมีการนำไปใช้เป็นน้ำสรงมุรธาภิเษกเมื่อคราวพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันด้วย (“ศาลเจ้าพ่อองค์ศรีษะ”, ออนไลน์, 2555) ต่อมาศาลเจ้าได้ถูกดัดแปลงเป็นศิลปะแบบจีน เรียกจารึกชื่อเจ้าพ่อองค์ศรีษะในภาษาจีนว่า ปูนเถ่ากง

บทสรุปจากการศึกษากระบวนการ “ความเป็นท้องถิ่น” ระหว่าง วัฒนธรรมไทยและจีนที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

จากรายละเอียดของกระบวนการ “ความเป็นท้องถิ่น” รวมถึงรูปธรรมของ
กระบวนการที่ได้ยกมากล่าวทั้งหมดนี้คงสามารถแสดงให้เห็นได้เป็นอย่างดีถึง
กระบวนการที่วัฒนธรรมทั้ง 2 ชุดได้ผสมผสานกันจนกลายเป็นรูปแบบทาง
วัฒนธรรมเฉพาะถิ่นขึ้นมาอีกชุดหนึ่ง ซึ่งเมื่อสังเกตดูถึงกระบวนการที่เกิดขึ้นตั้งแต่
อดีตจนถึงปัจจุบันของรูปธรรมแต่ละชุดที่ยกมานี้ ก็จะเห็นจุดร่วมที่มีลักษณะเหมือน
กันคือ กระบวนการ “ความเป็นท้องถิ่น” ที่เกิดขึ้นในสถานที่แต่ละแห่งนั้น มิใช่
เป็นการนำวัฒนธรรมจีนไปขัดแย้งกับวัฒนธรรมในท้องถิ่นของไทยที่มีอยู่เดิม
แต่การเข้าไปของวัฒนธรรมจีนจะเป็นการเข้าไปอย่างประนีประนอม ค่อย ๆแทรกซึม
ลงไป จนเกิดการผสมผสานและสวมทับกับวัฒนธรรมหรือคติความเชื่อที่มีอยู่เดิม
ดังนั้น สถานที่แห่งเดียวกันจึงสามารถแสดงให้เห็นถึงคติสองชุดที่ซ้อนทับกันอยู่ โดย
คติสองชุดนี้มิได้มีความขัดแย้งกันแต่อย่างใด เพราะประชาชนที่ให้ความเชื่อถือนั้น
คติความเชื่อตามวัฒนธรรมใด ก็จะมีการปฏิบัติ (Practice) คติความเชื่อนั้น
ด้วยเหตุนี้เองเราจึงสามารถเห็นได้ว่า มีคนจากหลากหลายแหล่ง ไม่จำกัดว่าแต่ละ
คนจะมีเชื้อสายไทยหรือจีนก็ตาม เข้ามากราบไหว้และปฏิบัติศาสนกิจของตนเองอยู่
ในสถานที่เดียวกัน ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะคติความเชื่อทางวัฒนธรรมไทยที่มีอยู่แต่เดิม
มิได้ถูกทำลายจากวัฒนธรรมจีนที่เข้ามาใหม่ ส่วนวัฒนธรรมจีนก็ได้ถูกกีดกันจาก
วัฒนธรรมไทยด้วยเช่นเดียวกัน มิหนำซ้ำยังมีการเปิดพื้นที่ให้วัฒนธรรมจีนได้เข้า
มาแสดงตัวควบคู่กับวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะ “ความเป็นท้องถิ่น” ที่เกิดในชีวิต
ประจำวันของประชาชนทั่วไป ที่ถึงกับมีการผสมผสานตำนาน 2 ชุดเข้าด้วยกัน เช่น
กรณีของเทพเจ้าองค์ต่างๆ ที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ในแง่นี้ ผู้ที่กราบไหว้ ไม่ว่าจะเป็น
คนไทยหรือคนจีนก็สามารถกราบไหว้ได้อย่างสนิทใจ ไม่ต้องกลัวว่า ตนเองจะ
ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่ได้เป็นไปตามคติความเชื่อของตนเอง เพราะทั้งคติความเชื่อ
แบบไทยและคติความเชื่อแบบจีนก็ต่างถูกแสดงไว้ในวัตถุทางวัฒนธรรมอันเดียวกัน
แล้ว เมื่อสภาพการณ์เป็นเช่นนี้ ยิ่งถือได้ว่าเป็น “กำไร” ของผู้กราบไหว้อีกทอดหนึ่ง
คือ ไหว้ครั้งเดียวได้ไหว้สิ่งที่เป็นมงคล 2 อย่างพร้อมกัน (ตามคติไทยและคติจีน)
การที่มีการผูกโยงเอาวัฒนธรรมไทยให้ผสานสอดคล้องกับวัฒนธรรมจีนนั้น นับเป็น
ภูมิปัญญาที่ชาญฉลาดของประชาชนในแต่ละยุคเป็นอย่างมาก เพราะการทำเช่นนี้

สามารถลดความขัดแย้งทางด้านวัฒนธรรมลงไปได้มาก คือ ไม่เสี่ยงว่าจะเก็บสิ่งใดไว้ หรือทิ้งสิ่งใด เป็นการนำของใหม่และของเก่ามารวมกัน โดยการทำเช่นนี้ก็มิได้เป็นเรื่องที่เสียหายแต่อย่างใด เพราะไม่ได้เป็นการลดองค์ประกอบของสิ่งที่แสดงวัฒนธรรมชุดเดิมให้น้อยลง เพียงแต่เป็นการเพิ่มองค์ประกอบที่จะแสดงวัฒนธรรมชุดที่เข้ามาใหม่เข้าไปเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ประชาชนในท้องถิ่นและประชาชนชาวจีนที่เข้ามาใหม่จึงสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ไม่เกิดการทะเลาะวิวาทกันอย่างรุนแรงเหมือนบางประเทศที่มักติดกันในเรื่องของคติความเชื่อทางวัฒนธรรม

กระบวนการ “ความเป็นท้องถิ่น” ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับรัฐ และระดับประชาชนทั่วไปในท้องถิ่นต่าง ๆ นี้ ถือเป็นการทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีรูปแบบทางด้านวัฒนธรรมที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ เมื่อวัฒนธรรมแต่ละชุดมิได้มีลักษณะที่แยกจากกันแบบ “ตัวใครตัวมัน” อีกต่อไปแล้ว ทำให้เมื่อเราเห็นวัตถุทางวัฒนธรรมหรือการแสดงออกทางวัฒนธรรมของมนุษย์เราจำเป็นที่จะต้องมีการมองแบบพินิจพิเคราะห์ให้มากขึ้น เพื่อแยกส่วนให้เห็นว่า ภายในชุดของการแสดงหรือภายในวัตถุทางวัฒนธรรมนั้น มีวัฒนธรรมใด “ฝังตัว” อยู่ภายในบ้าง เพราะหากไม่ระมัดระวังแล้ว ก็อาจทำให้เกิดการเข้าใจผิดขึ้นได้ เมื่อรูปแบบทางวัฒนธรรมมีความสลับซับซ้อนแล้ว ผลที่ตามมาก็คือ การแสดงออกของคนในสังคมก็ย่อมมีความสลับซับซ้อนตามไปด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ กระบวนการทำความเข้าใจแบบตีความ (Interpretive Understanding) จึงน่าจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทุกคนในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ยุคปัจจุบัน การกล่าวเช่นนี้ก็เป็นการกล่าวบนพื้นฐานของกระบวนการ “ความเป็นท้องถิ่น” ที่เกิดขึ้นอีกเช่นเดียวกัน เนื่องจากเมื่อมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมจนเกิดรูปแบบทางวัฒนธรรมเฉพาะขึ้นแล้ว ก็ทำให้ความหมายที่มีอยู่ในวัตถุทางวัฒนธรรมและรูปแบบการแสดงออกแบบเดิมนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคม โดยในส่วนของความหมายเดิมอาจจะยังคงดำรงอยู่ มิได้ถูกลบออกไป เพียงแต่ได้ถูกเสริมแต่งให้มีรายละเอียดที่มากขึ้น หรืออาจมีความหมายทางวัฒนธรรมชุดใหม่เข้ามาดำรงอยู่เคียงข้างด้วย ดังนั้น หากเรายังคงยึดติดกับความหมายแบบเดิม ๆ ที่เราคุ้นชินอยู่ก็จะทำให้ไม่เข้าใจสิ่งที่เพื่อนมนุษย์ร่วมสังคมแสดงออกได้อย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้ การพยายามทำความเข้าใจระบบความหมายใหม่ที่เกิดขึ้นเพิ่มเติมระบบความหมายแบบเก่า จาก “ความเป็นท้องถิ่น” ที่เกิดขึ้นจึงเป็นคุณสมบัติที่ทุกคนในสังคมควรมีร่วมกัน เพื่อลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น

จากการไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน ไม่ใช่แต่เฉพาะในเรื่องของวัฒนธรรมไทยกับจีน แต่การทำความเข้าใจนี้ควรนำไปใช้กับทุกวัฒนธรรมที่เข้ามาในสังคมไทยและเกิด “ความเป็นท้องถิ่น” ขึ้น หากจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรมจำเป็นที่จะต้องมีการตีความทั้งหมดนั่นเอง

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. 2521. **สัมพันธภาพไทย-จีน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
งานศิลปกรรม แบบพระราชนิยม. <http://www.thapra.lib.su.ac.th/rama3/index>
2 เมษายน 2555
- เจ้าพ่อวัดศาลเจ้า. <http://www.holidaythai.com> 15 เมษายน 2555.
- นิตยา พลพิพัฒน์พงศ์. 2537. **วัฒนธรรมจีน**. ม.ป.ท. : ม.ป.ป.
- ปูนเถ่ากง. <http://www.phuketvegetarian.com> 15 เมษายน 2555.
- พระราชพิธีสังเวยพระป้าย. <http://www.morals.in.th> 2 เมษายน 2555.
- ยุพิน คล้ายมนต์. 2536. **อิทธิพลวัฒนธรรมจีนที่มีต่อสังคมไทย**. ม.ป.ท. : ม.ป.ป.
- ศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่. <http://www.sichangisland.com> 3 เมษายน 2555.
- ศาลเจ้าพ่อองค์รักษ์. <http://www.hotelsguidethailand.com> 3 เมษายน 2555.
- สมบุญ สุธาจารย์. 2530. **ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของชุมชนชาวจีน**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรสิทธิ์ อมรวิชช์ศักดิ์. 2554. **ปูนเถ่ากง : ข้อสังเกตเบื้องต้นว่าด้วยความหลากหลาย
ของรูปลักษณ์**. ปทุมธานี : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
(เอกสารประกอบการบรรยาย)
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. 2550. **วิถีไทย-จีน ในสังคมสยาม**. นนทบุรี : โรงพิมพ์มติชน
ปากเกร็ด.
- องค์ บรรจุน. 2553. **สยามหลากหลายเผ่าหลายพันธุ์**. นนทบุรี : โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด.